

АНАЛІЗ СТАНУ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ БАНКІВ

© Слобода Л.Я., Банах Ю.В., 2006

Обґрунтовано актуальність проблеми регулювання кредитних ризиків у діяльності банків. Подано аналіз стану регулювання кредитних ризиків вітчизняних банків у двох періодах функціонування банківської системи України. Розглянуто зарубіжний досвід регулювання кредитних ризиків. Наведено форми та методи здійснення цього процесу. Виокремлено перспективні напрями подальших досліджень щодо удосконалення механізму регулювання кредитних ризиків банків України.

The actuality of problem of regulation credit risks in bank activity is substantiated. The analysis is given to the state regulation of credit risks domestic's banks in two periods functioning of the banking system of Ukraine. Foreign experience of regulation credit risks is considered. Forms and methods realization of this process are represented. Perspective directions of subsequent researches are selected in relation to the improvement of mechanism regulation of credit risks in Ukrainian's banks.

Постановка проблеми

Стратегічною метою функціонування вітчизняної банківської системи є забезпечення сталості її розвитку досягненням надійності, стійкості до криз, зменшенням вразливості до ризиків, підвищення якості та ефективності її діяльності. Важливе значення у зміцненні банківської системи України, зростанню довіри до неї вкладників та інвесторів має регулювання ризиків. Негативна дія кредитних ризиків завдає банкам-кредиторам значних втрат і є однією з найвагоміших причин їхнього банкрутства. За цих умов особливої актуальності набуває проблема формування дієвого механізму регулювання кредитних ризиків банків України на засадах врахуванням результатів використання класичних форм та методів регулювання, особливостей кредитної діяльності сучасних банків, міжнародних принципів управління кредитними ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Важливі аспекти проблеми управління кредитними ризиками банків досліджували відомі вітчизняні й зарубіжні науковці та практики: Аржевітін С.М., Балабанов І.І., Бушуєва І.В., Вітлінський В.В., Клапків М.С., Клименюк М.М., Козьменко С.М., Кочетков В.Н., Міщенко В.І., Пернарівський О.В., Примостка Л.О., Реверчук С.К., Тарачев С.М. та ін. Їхні дослідження зосереджені на дослідженні сутності та місця кредитних ризиків у банківській діяльності, розроблянні та вдосконаленні систем управління кредитними ризиками.

Такі дослідники, як Березовик В., Гуцал І.С., Дзюблюк О., Клименко В., Пуховкіна М., Раєвська Т., Мочерний С.В. розглядають питання регулювання кредитних ризиків у банківській діяльності. Зокрема це питання регулятивної діяльності Національного банку України щодо кредитних ризиків, регулювання кредитної діяльності, вивчення зарубіжного досвіду застосування методів впливу на рівень ризиків.

Постановка цілей

Цілями цієї статті є проведення системного аналізу кредитної діяльності як середовища виникнення кредитних ризиків, та показників ефективності функціонування вітчизняних банків з позиції регулювання ризиків; окреслення основних положень міжнародних стандартів управління ризиками, а також виявлення переваг і недоліків діючої практики регулювання кредитних ризиків як в Україні, так і за кордоном.

Виклад основного матеріалу

У ринкових умовах усі банки ризикують. Однак українські банки мають дещо відмінну “культуру ризиків”, ніж у розвинених країнах світу. В Україні спостерігається непомірна ризикованість: банки прагнуть заробити більше і відповідно з вищими ризиками. У провідних країнах світу з метою підтримання стабільності функціонування банки діють обережно й консервативно. Банкіри називають такий підхід “оновленою культурою ризиків” [1, с. 25].

Для зручності та системності аналізу стану регулювання кредитних ризиків виділимо два періоди у діяльності банків України: I період – 1991–1999 рр.: становлення та формування банківської системи та II період – з 2000 р. по сьогодні: її розвиток та трансформація. Ці періоди розвитку банківської системи України передбачають різні умови здійснення кредитної діяльності, дію чинників невизначеності та застосування різних моделей регулювання кредитних ризиків.

Кредитна діяльність банків незалежної України розпочалася із прийняттям 20 березня 1991 року Закону України “Про банки і банківську діяльність”, відповідно до якого передбачалося створення Національного банку України та формування системи банків. Ці процеси супроводжувалися перерозподілом капіталу, реєстрацією та реорганізацією банків, високим рівнем інфляції, реформуванням грошової системи, впровадженням національної валюти та підтриманням її стабільного курсу, недосконалістю податкового і фінансового законодавства, відсутністю досвіду та кваліфікації у банківських працівників, орієнтацією кредитування на швидкі й високі прибутки. За цих обставин період з 1991 по 1999 роки характеризувався як зростанням обсягів, так і диспропорціями кредитування банками України національної економіки [2–5].

Стійка тенденція до збільшення обсягів кредитування поєднується із диспропорціями щодо видів кредитних послуг. Так, за період з 1991 до 1997 роки частка короткострокових кредитів коливалася від 97,5 % до 87,6 % загального обсягу кредитів. А обсяги довгострокового кредитування зросли лише на кінець 1998 року і становили 18,4 % загального обсягу кредитного портфеля банків України. Не став винятком із загальних тенденцій до зростання і рівень кредитних ризиків. За період з 1991 по 1999 роки вітчизняні банки накопичили основну їхню частку. Це призвело до погіршення якості кредитних портфелів, ліквідності банків, банкрутства окремих із них. За період з 1991 по 1993 роки здійснення кредитної діяльності не потребувало професійного регулювання ризиків. Проблемні кредити погашалися за рахунок інфляції, яка становила понад 10 000 % в рік. З середини 1994 року відносна стабілізація економіки і зменшення рівня інфляції призвели до відсутності можливості покриття втрат від кредитування за рахунок інфляційних коливань. При цьому частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля за період з 1994 по 1995 роки становила близько 35 % (за оцінками фахівців до 60 %) [2, с.40]. Значна частина проблемних кредитів зосереджувалася на балансах великих банків. За даними НБУ, внаслідок відсутності практики регулювання кредитних ризиків у 1992 році збанкрутувало 3 банки, в 1993 – 6, а в 1994 році – 11 банків. Динаміка банкрутств у 1993–1994 рр. зумовлена зниженням рівня інфляції та стратегією банків, орієнтованою на зростання цін та надприбутки.

Дослідження фахівців підтверджують, що частка проблемних кредитів в активах є основним показником надійності банків [6, с.74]. Проблемні кредити за період з 1992 по 1995 роки щорічно зростали. Це позначилося і на ефективності кредитної діяльності банків. За цих умов необхідним було посилене регулювання кредитних ризиків з боку Національного банку України. У вітчизняній банківській практиці у 1993–1994 рр. були лише поодинокі спроби вирівняти ліквідність банків наданням тимчасових кредитних ресурсів НБУ через рефінансування та стабілізаційні кредити. Такою підтримкою скористалися банки, акціонерами яких були впливові представники уряду, політики, бізнесу. При цьому аналітики НБУ великі надії покладали на те, що банки справляться із проблемами самотужки. Однак, внаслідок такої стратегії протягом 1996–1999 рр. у стані санації, ліквідації та реформування було в середньому від 20 до 40 банків. А це свідчило про нестабільність функціонування банківської системи України.

Першим кроком щодо регулювання кредитних ризиків та призупинення банкрутств стало розроблення разом із фахівцями Асоціації українських банків “Положення про економічні нормативи діяльності комерційних банків”, на основі якого було підготовлено Інструкцію № 10

”Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків”. Серед досягнень українських банкірів зменшення ставки оподаткування банків, скасування рішень Національного банку України щодо обмеження надання міжбанківських кредитів, а також заборони кредитування через встановлення “кредитних стель” [6, с.21]. Ключовим моментом регулювання кредитних ризиків банків України у цей період стала діяльність зі створення резервів на відшкодування втрат за кредитними операціями. Порядок класифікації кредитів за рівнем кредитних ризиків та формування резерву вперше у вітчизняній банківській практиці було визначено Положенням Національного банку України “Про порядок формування і розмір страхового фонду комерційних банків”.

Отже, в силу дестабілізуючої дії макроекономічних чинників ризиків, а також хаотичного, невизначеного та некваліфікованого регулювання кредитних ризиків на рівні банків, важливе значення у формуванні стабільної банківської системи відігравали регуляторні заходи адміністративного, правового, індикативного та інформаційного характеру з боку Національного банку України та Асоціації українських банків. Такі дії щодо регулювання кредитних ризиків були характерні і для інших країн, які обрали шлях ринкових реформ – Румунії, Угорщині, Польщі, Чехії, Бразилії [2]. У скрутному становищі в цей період часу опинилися китайські фінансово-кредитні установи. Про це свідчить зростання частки проблемних кредитів у загальному обсязі активів як у найбільших державних банках *Китаю*, так і в дрібних регіональних банках: з 20 % наприкінці 1994 року до 25 % на кінець 1997 року. За розрахунками міжнародного рейтингового агентства “*Standart & Poor’s*” у 1996 році заборгованість позичальників за кредитами досягла 25 % банківських активів. За оцінками Народного банку Китаю наприкінці 1997 року накопичена заборгованість прострочених кредитів становила 20–25 % усіх банківських активів, тобто близько 180 млрд. дол. США або 20 % ВВП. Разом з цим спостерігалось значне скорочення частки прибутку великих китайських банків – з 1,5 % у 1987 році до 0,2 % у 1997 році. В інших країнах Азії частка проблемних кредитів становить 36–40 % до ВВП країни, а у Японії – 25–26 % відповідно [6, с.144–148]. Діями уряду Китаю щодо регулювання кредитних ризиків стали емісія облігацій для рекапіталізації державних банків, перехід на міжнародні стандарти класифікації проблемних кредитів, переведення кредитування на комерційну основу та заборона органам влади впливати на рішення банків щодо кредитування. Це дало змогу знизити рівень проблемної заборгованості та покращити достатність капіталу банків.

В Україні за період з 1996 по 1999 роки разом із впровадженням національної грошової одиниці спостерігалася економічна стабілізація. Національний банк України активно використовував закордонний досвід регулювання кредитних ризиків, інструкції іноземних радників та класичні інструменти грошово-кредитної політики. Результативним кроком стало запровадження генеральної ліцензії на дозвіл здійснення банківських операцій, реформування бухгалтерського обліку та звітності у банках відповідно до міжнародних стандартів, розроблення нормативної бази банківського нагляду та регулювання. Важливим фактором впливу на рівень кредитних ризиків у 1996–1999 рр. стало зниження темпів інфляції. Це призвело до активізації низки процесів у сфері банківського кредитування: зменшення доходів від кредитних операцій, зростання попиту на довгострокові кредитні ресурси, падіння процентних ставок за кредитами, зменшення маржі банку, а також збереження високого рівня ризикованості кредитних операцій.

Як видно з *рис. 1.* середньозважена процентна ставка банків України по кредитах за період з 1995 по 1998 роки стрімко зменшувалася, і станом на кінець 1998 року становила 49,1 %, хоча у 1999 році спостерігалось її підвищення до 54,5 % річних. Такий рівень процентної ставки формувалася зниженням рівня облікової стави НБУ до 40 % у 1996 році та 16 % на кінець 1997 року [6]. За цих обставин банки не отримували від кредитування надприбутки, а відсутність регулювання кредитних ризиків і некваліфікованість персоналу зумовили високий рівень проблемних кредитів у портфелях банків та нову хвилю банкрутств.

Згідно із статистичними даними, за період з 1996 по 1999 роки відбувся стрімкий ріст кредитного портфеля банків України. Найбільшу частку у структурі кредитного портфеля, а саме: 70–80 % від його загального обсягу, становили кредити, надані суб’єктам господарської діяльності. Поряд із динамічним зростанням обсягів кредитування за цей період збільшуються й обсяги

проблемних кредитів, частка яких у кредитному портфелі банків України станом на 01.01.1996 р. становила половину його обсягу – 48,9 %. Однак надалі поряд із збільшенням загального обсягу проблемних кредитів – із 731 млн. грн. у 1997 році до 2712,2 млн. грн. у 1999 році, спостерігаємо поступове зменшення їхньої частки у загальному обсязі кредитів (табл. 1).

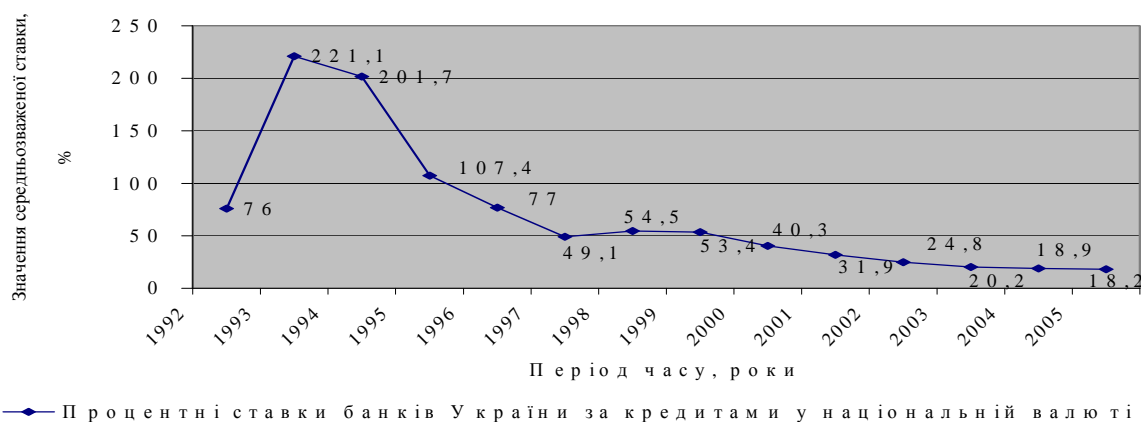

Рис. 1. Динаміка середньозваженої процентної ставки банків України за кредитами

за період 1992–2005 рр. Джерело: складено авторами на основі опрацювання [3; 5; 8].

Таблиця 1

Частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля банків України

Показники	01.01. 1996	01.01. 1997	Темп росту, %	01.01. 1998	Темп росту, %	01.01. 1999	Темп росту, %
Кредитний портфель банків України, млн. грн.	1133	1564	38,04	1886	20,59	11560,7	512,9
у тому числі: проблемні кредити, млн. грн.	554	731	31,95	811	10,94	2712,2	234,4
Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі (%)	48,9	46,7	-2,2	43,0	-3,7	23,5	-19,5

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [3–7].

Механізмом досягнення цього стало регулювання кредитних ризиків на рівні банків, зокрема впровадження перевірок та стимулів щодо формування банками резерву під можливі втрати від кредитних операцій. Протягом 1996–1997 рр. банки створювали резерв за рахунок чистого прибутку після сплати податків, що значно гальмувало зменшення проблемної заборгованості. Однак з кінця 1997 року завдяки спільним зусиллям НБУ та АУБ внесенням змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” банки отримали змогу формувати резерв під кредитні ризики за рахунок витрат. Такий крок сприяв зменшенню прямих втрат від кредитування. Статистичні дані засвідчують, що частка сформованих резервів під кредитні ризики у кредитному портфелі банків за період з 1997 по 1998 роки зросла у 6 разів і станом на 01.02.1998 року становила 6,7 % від загального обсягу кредитного портфеля [2, с. 45], на початок 1999 року зросла майже втричі і становила 21,6 % кредитного портфеля банків [5]. Проте такого обсягу резервних коштів було недостатньо для фінансового забезпечення проблемних кредитів, оскільки їхній обсяг залишався досить високим. Важливими заходами НБУ щодо її вирішення було вдосконалення правової та нормативної бази, посилення наглядових функцій, контроль за дотриманням банками нормативів кредитних ризиків, надання методичної допомоги, опублікування в офіційних виданнях інформації про результати регулювання кредитних ризиків, формування бази даних ненадійних позичальників, застосування рекомендацій Базельського комітету щодо дотримання принципів

кредитування, класифікації кредитів за ступенем ризиків та підтримання необхідного рівня достатності капіталу банків. У 1998–1999 рр. поряд із макроекономічними важелями почали запроваджувати і внутрішньобанківські методи регулювання кредитних ризиків. Банки ретельніше розглядали кредитні проекти та слідкували за станом забезпечення кредитів, покращували організаційну структуру та вдосконалювали кредитування створенням кредитних комітетів і юридичних управлінь, закривали збиткові філії чи лімітували їхні кредитні операції, підвищували кваліфікацію працівників. Однак всі ці заходи були лише першими кроками щодо формування дієвого регулювання кредитних ризиків, робота над яким набуває надзвичайної актуальності у другому періоді функціонування банківської системи України з 2000 року і по сьогодні. Цей період характеризується значними макроекономічними змінами, що сприяли динамічному зростанню обсягів та видів кредитних операцій, посиленню конкуренції між банками, збільшенню цінності інформації щодо чинників ризиків, а також необхідності підвищення рівня капіталізації банків. Аналіз статистичних даних, засвідчує стрімке зростання обсягів кредитування національної економіки за період з 2000 по 2004 роки як в національній, так і в іноземній валюті.

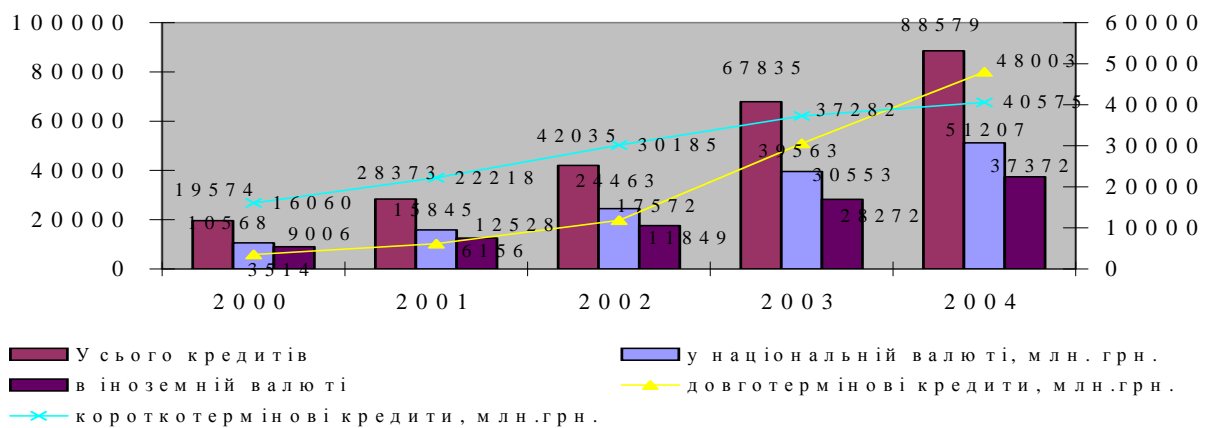

Рис. 2. Динаміка обсягів кредитування банками України національної економіки за період 2000–2005 рр. Показники станом на кінець року. Джерело: складено авторами на основі опрацювання [3; 5; 7]

Як видно з рис. 2 на кінець 2004 року сукупний обсяг кредитів становив 88 579 млн. грн., що у 8 разів більше ніж на кінець 1999 року. При цьому спостерігаємо високий темп зростання довгострокових кредитів – від 32,85 % у 2000 році до 157,85 % у 2003 році. Це свідчить про стабілізацію економіки та стрімке нарощення банками України строкової заборгованості. Упродовж 2004 року темпи приросту за довгостроковими кредитами були значно вищі, ніж за короткостроковими вкладеннями, – вони зросли майже в 1,6 раза і станом на 1.01.2005 року становили 50,9 % в загальній сумі кредитної заборгованості. Основними видами банківського кредитування в Україні були кредити в поточну діяльність, які надавали як фізичним особам, так і суб'єктам господарської діяльності, і за період з 2003–2004 рр. становили 70,8 % сукупного обсягу наданих кредитів або 62092 млн. грн. Менший обсяг становили кредити за експортно-імпортними операціями (9,1 %), кредити, надані в інвестиційну діяльність (8,6 %) та кредити за внутрішніми торговельними операціями (7,0 %) [3, с.99]. Обсяги мікrokредитування в Україні зросли від 65 кредитів у 1999 році до 6,4 тис. кредитних угод у 2004 році, а на початок 2005 року становили 122 тис. кредитів на суму 655 млн. доларів США [9], що свідчить про активізацію кредитування банками малого бізнесу.

Аналіз діяльності банків-членів АУБ показав, що поруч із високим темпом зростанням обсягів кредитно-інвестиційного портфеля зростає його частка у активах банків. Якщо у 2000 році частка кредитного портфеля в активах банків становила 44 %, то на початок 2005 року цей показник підвищився до 72,7 %. Надмірно велика частка кредитного портфеля в активах є не лише

свідченням орієнтації банків переважно на кредитні операції. Вона також може бути виявом підвищених кредитних ризиків. Частка кредитного портфеля у активах свідчить про основний напрям діяльності банків та відповідно сферу виникнення кредитних ризиків. Основною сферою виникнення кредитних ризиків згідно із даними банківських аналітиків у 2003–2004 рр. стало сільське господарство. У той же час найбажанішими позичальниками банків були підприємства торгівлі.

Важливими показниками ефективності кредитної діяльності банків є прибуток та рентабельність активів і капіталу. За даними НБУ, прибуток банків у період 2000–2005 рр. зростає високими темпами. Так, станом на 01.01.2005 року цей показник становив 1192,38 млн. грн., що у 20 разів більше ніж у 2000 році. За рахунок отриманого прибутку у 2003 році банки забезпечили приріст регулятивного капіталу на 5,1 %, а у 2004 році на 5,7 % [10]. А первинним джерелом формування та домінуючою складовою доходів у банківській діяльності є процентні доходи від активних операцій, частка яких становить від 56 до 70 % їхнього обсягу. За період 2000–2004 рр., суми нарахованих відсотків за кредитами, наданими банками в економіку України стрімко зростають – на кінець 2004 року темп зростання нарахованих відсотків за короткостроковими кредитами становив 21,4 %, а за довгостроковими – 42,9 % порівняно з попереднім роком [3]. Зростання процентних доходів поруч із постійною тенденцією щодо зниження процентних ставок за кредитами свідчить про покращання якості регулювання кредитних ризиків банків. Невисокими темпами збільшується прибутковість активів банків України, основну частку яких становлять кредити – станом на 1.01.2000 року цей показник становив 0,33 % по всій банківській системі, а станом на 01.01.2005 року його значення збільшилося і досягло 0,99 % [3–11].

Чинником, що визначає прибутковість активів банків є рівень кредитних ризиків. Згідно із аналізом фахівців, вагомим фактором кредитних ризиків усієї банківської системи у 2002–2004 рр. стало стрімке зростання кредитних портфелів банків. Заборгованість за простроченими позиками у 2001 році становила 2 млрд. грн., зокрема в національній валюті – 1,3 %, в іноземній – 10,4 % [6]. Обсяг проблемних кредитів на початок 2004 року становив 2 562 млн. грн. або 3,4 % загального обсягу кредитного портфеля банків, а на кінець – 2,98 % його загального обсягу, що майже на 0,5 % менше за попередній звітний період [11]. Станом на початок 2005 року частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України становила 3,3 % його обсягу. У той же час для зарубіжних банків прийнятними вважаються такі показники: частка списаних кредитів у загальному обсязі виданих – від 0,25 до 0,75 % від загального обсягу кредитного портфеля банку, частка прострочених кредитів у загальному обсязі виданих від 0,5 до 3 % відповідно. Якщо останній показник сягає 7 %, то становище банку оцінюється як кризове [12]. Отже, показники якості кредитного портфеля банків України за період з 2000 по 2005 роки вдалося суттєво покращити та наблизити до прийнятного у світі рівня. Усе це стало можливим завдяки застосуванню регулювання кредитних ризиків банків не лише на макро-, але й на мікроекономічному рівні. Механізм впливу на рівень кредитних ризиків вітчизняних банків за період 2000–2005 рр. ґрунтувався на комплексному поєднанні методів ринкового саморегулювання, правових, адміністративних, економічних та рекомендаційних методів на рівні НБУ, а також значною увагою кредитних фахівців щодо регулювання ризиків на рівні банків. Однак і нині внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків більшою мірою спрямоване на фінансування ризиків, ніж на прогнозування їх рівня.

Одним із ключових методів, що поєднує регулювання кредитних ризиків банків як на рівні НБУ, так і на рівні банків, є формування резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Сучасна методика формування резервів ґрунтується на системній класифікації кредитних операцій за рівнем ризиків відповідно до критеріїв, які і є факторами кредитних ризиків: фінансовий стан позичальника, стан обслуговування ним заборгованості та якості забезпечення кредитної операції. Для кожної категорії кредитів за рівнем ризиків застосовують встановлені нормативи відрахувань (табл. 2). Використання методики оцінювання кредитних ризиків та формування адекватного обсягу резервів в Україні дало змогу значно покращити якість кредитного портфеля та стимулювало застосування інших методів регулювання ризиків з метою зниження банківських витрат на формування резервів.

Коефіцієнти резервування за кредитними операціями банків України і США

Категорія кредитів (за рівнем ризиків)	Україна					США	
	Нормативи відрахувань, %					Категорія кредитів	Нормативи відрахувань, %
	1995	1998 –2002	2003	2005			
					*		
Стандартні	2	2	1	1	2	Стандартні	-
Під контролем	5	5	5	5	7	Спеціально згадані	-
Субстандартні	30	20	20	20	25	Субстандартні	20
Сумнівні	80	50	50	50	60	Сумнівні	50
Безнадійні	100	100	100	100	100	Безнадійні	100

Джерело: [12] із доповненнями авторів.

* коефіцієнт резервування за кредитними операціями в іноземній валюті з позичальниками, у яких немає джерел надходження валютної виручки.

Частка сформованих резервів під кредитні ризики у загальному обсязі кредитного портфеля коливається від 9,9 % у 2001 році до 6,5 % у 2005 році, і загалом має тенденцію до зменшення поряд із збільшенням обсягів кредитних операцій вітчизняних банків [10]. Варто також відмітити підвищення рівня виконання нормативу резервування відповідно до вимог НБУ (рис. 3). Якщо станом на 01.01.2000 року рівень виконання резерву становив 59,7 %, тобто покривав можливі втрати від кредитних операцій лише на половину, то станом на 01.01.2005 року спостерігаємо практично повне дотримання встановленого нормативу – на 99,7 %. На сьогодні сформовані резерви за активними операціями перевищують суму проблемних активів удвічі. Таке явище є позитивним і свідчить про сумлінне виконання банками захисної функції щодо активів. Однак зменшення відрахувань в резерви застосуванням інших методів регулювання ризиків дасть їм змогу збільшити прибуток від кредитних операцій.

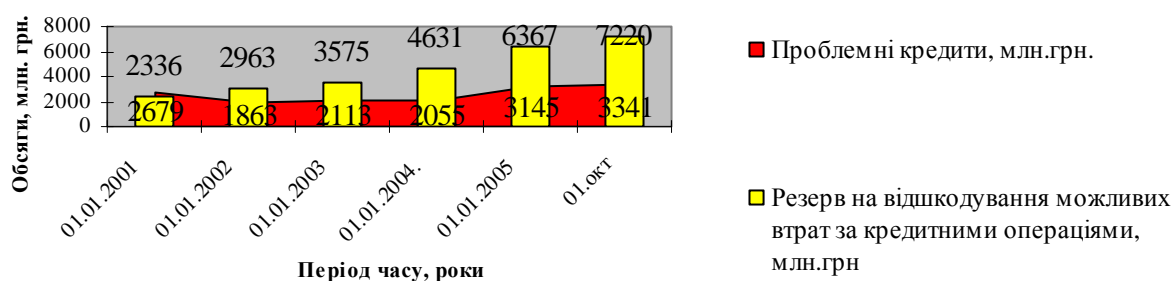

Рис. 3. Динаміка обсягів формування резервів на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків України за період 2000–2005 рр. Джерело: складено авторами на основі опрацювання [11]

Позитивною тенденцією є збільшення регулятивного капіталу банків, який станом на 1.01.2005 року становив 18187 млн. грн. або 2,5 млрд. євро [7]. Аналітики НБУ одним із пріоритетних завдань банківської системи в умовах сьогодення визнають підвищення рівня капіталізації. Рівень капіталу банків – це головний показник їхньої здатності як до саморозвитку, так і до підвищення вкладу в зростання і ефективність реальної економіки. Оскільки обсяг капіталу й нині не адекватний ризикам, притаманним діяльності банків [13, с.11], то підвищення капіталізації банківської системи України – безумовне і надзвичайно необхідне завдання, особливо в перспективі євроінтеграції і глобалізаційних процесів. Банки, виконуючи своє основне завдання отримання максимального прибутку, зобов'язані залучати кошти, нарощувати обсяг активів і регулювати рівень ризиків, тому рівень їхнього капіталу не може залишатися на одному рівні і теж

повинен зростати. Одним із показників оцінювання рівня капіталу банків є його частка у внутрішньому валовому продукті країни (табл. 3), яка за останні п'ять років постійно зростає і на кінець 2004 року становить 6,21 % ВВП.

Таблиця 3

Співвідношення зростання ВВП, сукупного статутного капіталу і вимог банків України за наданими кредитами за період з 2000 по 2004 роки

Показники	2000	2001	2002	2003	2004
1. Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	170070	204190	225810	264165	266448
2. Ріст до попереднього року, %	105,9	109,2	105,2	109,4	112,7
3. Капітал діючих банків, млн. грн.	6450	7854	9981	12882	16562
4. Ріст до попереднього року, %	109,7	121,7	127,1	127,1	128,6
5. Частка капіталу банків у ВВП (%)	3,79	3,84	4,42	4,87	6,21
6. Вимоги банків за кредитами, млн. грн.	19574	28373	42035	67835	87916
7. Ріст до попереднього року, %	166,1	144,9	148,1	161,4	129,6
8. Частка наданих кредитів у ВВП, %	11,5	13,8	18,6	25,6	32,9

Джерело: [14, с.118].

При цьому простежується стійка тенденція концентрації банківського капіталу у групі найбільших банків. Підвищенню рівня капіталізації банків розвинених країн світу сприяє регулювання кредитних ризиків. На сучасному етапі розвитку світової банківської системи органи банківського нагляду беруть до уваги рекомендації Базельського комітету щодо регулювання кредитних ризиків. З метою підвищення капіталізації банків Базельський комітет у 2004 році затвердив нові рекомендації щодо управління ризиками. Розроблені міжнародні стандарти достатності капіталу “БАЗЕЛЬ – 2” пріоритетним визначають внутрішньо банківське регулювання кредитних ризиків, яке має ґрунтуватися на прийнятті кредитних ризиків та формуванні моделей оцінки їх чинників. Однак банки США, Німеччини та Англії наразі не готові переходити на нову систему через високі витрати на її впровадження. За результатами досліджень, проведених Британським інститутом фінансових послуг, лише 38 % із усіх керівників банків Англії передбачають, що “БАЗЕЛЬ–2” почне діяти і можна буде оцінити його ефективність лише у 2007–2008 рр.. Водночас застосування міжнародних стандартів регулювання ризиків у кожній країні дасть можливість суттєво підвищити обсяги фінансування кредитних проектів, зменшити витрати банків зниженням відрахувань у резерви, покращити якість надання кредитних послуг та регулювання кредитних ризиків на мікроекономічному рівні. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету в сучасних умовах доцільно впроваджувати превентивне, зорієнтоване на прогнозування майбутнього регулювання ризиків. Аналітикам Центрального банку потрібно не тільки констатувати факти втрат від кредитних ризиків чи слідкувати за дотриманням нормативів щодо його рівня, але й здійснювати моніторинг причин такої ситуації, передбачати негативну дію ризиків у діяльності банків та надавати методичні рекомендації щодо регулювання ризиків [15]. Важливим кроком Національного банку України до переходу на міжнародні стандарти регулювання ризиків стало запровадження 2003–2004 рр. банківського нагляду на основі системи оцінювання ризиків, який передбачає надання методологічної допомоги банкам у формуванні моделей управління ризиками. Кульмінацією цього процесу стала поява Методичних вказівок з інспектування банків “Система оцінки ризиків” та Методичних рекомендацій щодо “Організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України”. Цими документами визначаються організаційне і функціональне забезпечення регулювання банківських ризиків та рекомендації щодо впровадження внутрішньобанківських моделей управління ними. З метою формування якісного інформаційного забезпечення регулювання кредитних ризиків, спрощення доступу позичальників до кредитів і здешевлення кредитних ресурсів важливим заходом з боку НБУ та АУБ стало створення у липні 2005 року ТОВ “Перше всеукраїнське бюро кредитних історій”. Функціонування такої організації та користування банків її послугами сприятиме застосуванню

превентивного регулювання кредитних ризиків на мікроекономічному рівні. А застосування дієвого стратегічно орієнтованого механізму регулювання кредитних ризиків на рівні кожного вітчизняного банку є справою майбутнього.

Висновки

Отже, дослідження довели як видатність і консерватизм, так і поступовий розвиток та динамізм моделі регулювання кредитних ризиків банків України. У першому періоді – становлення та формування банківської системи, внаслідок реалізації кредитної стратегії банків, спрямованої на швидкі та високі прибутки, пріоритетною була модель макроекономічного регулювання кредитних ризиків, спрямована здебільшого на фінансування втрат за кредитними операціями та дотримання нормативів і положень Національного банку України. У другому періоді – розвитку і трансформації банківської системи України, актуалізується внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків, запровадження якого створює сприятливі умови для забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків. Формування перспективного механізму регулювання кредитних ризиків передбачає застосування ефективного внутрішньобанківського регулювання та потребує законотворчої, методологічної, інформативної підтримки на рівні НБУ. Зарубіжний практичний досвід реалізації форм та методів регулювання кредитних ризиків засвідчив, що за умов глобалізації фінансового ринку, зростання обсягів кредитних операцій, підвищення конкуренції, саме внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків, яке ґрунтується на всебічному дослідженні ризикоутворюючих чинників, забезпечує досягнення стратегічних цілей банку і є запорукою стабільного розвитку банківської системи.

Перспективи подальших досліджень

Сьогодні пріоритетною метою вітчизняних банків є підтримання стабільності та надійності функціонування підвищенням рівня капіталізації. Застосування банківського нагляду на основі оцінювання ризиків, формування відкритої та прозорої фінансової звітності щодо структури активів, рівня кредитних ризиків, фінансових результатів та капіталу банків сприятиме не лише зростанню прибутковості чи обсягів активів внаслідок ризикової діяльності, але й передбачатиме формування “нової культури ризиків”, прозорості та стабільності банківської діяльності. А поступовий розвиток світового банківського ринку та впровадження міжнародних стандартів управління ризиками доводять необхідність удосконалення внутрішньобанківських механізмів регулювання ризиків в Україні впровадженням інноваційних методичних розробок та рекомендацій щодо застосування превентивних методів регулювання кредитних ризиків та оцінки ефективності цього процесу. Саме розробляння та апробація таких методичних підходів до регулювання кредитних ризиків, які ґрунтуються на результатах проведеного нами аналізу, і є перспективними напрямками подальших досліджень у цій сфері.

1. Реверчук С. *Банківське виробництво в Україні і світі: послуги і продукти* // *Діловий вісник*. – 2005. – № 9. – С. 24–25. 2. Аржевітін С.М. *Перші 10 років банківської справи в Україні*. – Київ: *Діалог пресс*, 2001. – 121 с. 3. *Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України* // *Бюлетень Національного банку України*. – 2004. – № 9. – С.97–105. 4. Зінченко В. *Про підсумки діяльності комерційних банків України за I півріччя 1999 року* // *Вісн. Нац. банку України*. – 1999. – № 9. – С. 40–44. 5. *Грошово-кредитна і банківська статистика. Кредити, Основні показники діяльності банків. Значення економічних нормативів цілому по системі за 1999–2005 рр.* // <http://www.bank.gov.ua>. 6. Лантев С.М., Денисенко М.П., Кабанов В.Г., Любунь О.С. *Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід): Навч. посібник*. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 320 с. 7. *Основні показники діяльності банків України на 1 листопада 2003 року* // *Вісн. Нац. банку України*. – 2003. – № 1. – С. 51. 8. Гладких Д. *Аналіз діяльності окремих банків України за підсумками 2001 року* // *Вісн. Нац. банку України*. – 2002. – № 4. – С. 29–33. 9. *Азбука и алгебра микро кредитования* // *Мир денег*. – 2005. – № 3(59). – С. 22–25. 10. Фабер С., Карчева Г. *Фінансовий стан та основні проблеми в діяльності банків у 2004 році* // *Вісн. Нац. банку України*. – 2005. – № 3. – С.9–18. 11. *Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2005 року* // *Вісник Національного банку України*. – 2005. – № 2. – С. 48. 12. Примостка Л. О. *Фінансовий*

менеджмент у банку: Підручник. – 2-ге вид.; доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с. 13. Говорун Стельмах // Мир денег. – 2005. – № 3 (59). – С. 10–13. 14. Грудзевич Я.В. Проблемы капитализации банковской системы Украины // Региональная экономика. – 2005. – № 1 (35). – С. 116–119. 15. Basel II: International Convergence of Capital management and Capital Standart's: a Revised framework // <http://www.bis.org/publ/bcbsca.htm>.

УДК 330.131.7

О.О. Коць

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра фінансів

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

© Коць О.О., 2006

Розглянуто проблему підприємницьких ризиків. Розроблено класифікацію ризиків промислового підприємства. Базовою класифікаційною ознакою обрано напрями діяльності промислового підприємства. Також наведено детальну характеристику кожного із запропонованих видів ризиків. У висновку коротко порівняно ступінь впливу різних видів ризиків на діяльність промислового підприємства.

The article is devoted to the problem of enterprise risks. In the article was developed classification of risks of industrial enterprise. By a base classification sign the directions of activity of industrial enterprise are select. Also in work the detailed description of each of offered types of risks is resulted. In a conclusion short comparison of degree of influencing of different types of risks is conducted on activity of industrial enterprise.

Постановка проблеми

У зв'язку з розвитком ринкових відносин підприємницьку діяльність у нашій країні доводиться здійснювати в умовах наростаючої невизначеності ситуації і мінливості економічного середовища. Виникає складність в отриманні очікуваного остаточного результату, а отже, зростає ризик, тобто небезпека невдачі, непередбачених втрат. Особливо це властиво початковим стадіям освоєння підприємництва.

Підприємницька діяльність без ризику не буває. Це пов'язано з тим, що ціль її здійснення – отримання максимального прибутку, а найбільший прибуток, як правило, приносять ринкові операції з підвищеним ризиком.

Приймати на себе ризик підприємця змушує невизначеність господарської ситуації та умов політичного і економічного стану і перспектив зміни цих умов. Чим більшою є невизначеність господарської ситуації ухвалення рішення, тим вищий і ступінь ризику. Здійснення підприємництва в будь-якому його вигляді, що пов'язано з ризиком, прийнято називати господарським, або підприємницьким.

Отже, освоюючи підприємництво, нам доведеться мати справу з невизначеністю і підвищеним ризиком. Завдання суб'єкта підприємництва не в тому, щоб знаходити справу з результатом, що явно передбачається, справу без ризику, оскільки за такого підходу в ринковій економіці можна взагалі виявитися без діла. Треба не уникати неминучого ризику, а уміти відчувати ризик, оцінювати його ступінь і не переходити за допустимі межі [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз опублікованих робіт свідчить про те, що проблема управління ризиками підприємства в тому або іншому ступені віддзеркалена в порівняно невеликій кількості наукових праць. Їх основу становлять фундаментальні роботи в галузі теорії ризику, окремі аспекти були відображені в наукових дослідженнях в галузі економіки підприємства, фінансового менеджменту і інших економіко-математичних дисциплін.